

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
İLAHİYYAT FAKÜLTƏSİNİN

**ELMİ
MƏCMUƏSİ**

№ 08 (17) Sentyabr (Eylül) 2007

KUR'ÂN PERSPEKTİFİNDE HOŞGÖRÜ-DOSTLUK MÜNASEBETİ VE GAYR-İ MÜSLİMLERLE İLİŞKİLERDE DOSTLUK MESELESİ

*Dr. Ömer ASLAN**

GİRİŞ

İnsanlar arası ilişkilerin pozitif bir trend kazanması, mutedil ve dengeli bir hayat tarzı sergileme anlayışıyla doğru orantılıdır. Fakat pozitif ve negatif yaklaşımlarıyla insanların, sosyal yaşamda farklı kategorilerde yer almaları, zaman zaman bu oranı bozmaktadır. Hal böyle olunca tüm insanlara karşı sergilenen yaklaşımlarda da aynı denge ve ölçüyü muhafaza etmek, onlarla dost olmak, ya da onlara aynı ölçülerde hoşgörü ile yaklaşabilmek bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve benzeri problemleri çözmek için ortaya çıkan her disiplin de, sorunu gidermek için birbirinden farklı çözüm yolları önermektedir. Meselenin dinî bir muhteva kazanması durumunda da yine farklı çözüm hususlarının ileri sürüldüğü müşahede edilmektedir. Özellikle farklı din ve mensupları arasındaki çözüm yollarının birbirinden farklı olduğu çok açıktır.

İnsanlar, milletler ve toplumlar arasındaki farklı kültürlerde sıcak ilişkilerin doğmasına sebep olabilecek yaklaşımların, hemen her disiplinde müşterek yolları olmakla birlikte birbirinden farklı olması da muhtemeldir. Her insanı hoş görmek, hepsiyle dost olmak, ya da bir kısmını hoş görüp, bazılarıyla dost olabilmek ne derece mümkündür. Herhangi bir Müslüman'ın bir gayr-i müslime hoşgörü ile yaklaşması ya da onunla dost olmasının bir takım kriterlerinin olduğu malum olmakla birlikte, bunun fiiliyata dönüştürülme niteliği zihinleri meşgul eden bir durumdur. Meselenin Kur'ân perspektifinden bakılarak mülhaza edilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir.

* Öğr. Gör. Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Muavini. Bakü – Azerbaycan / Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Sivas – Türkiye.

Makalemize konu olan iki kavramdan biri “dost”, diğeri de “hoşgörü” kavramıdır. “*Dost*” kelimesi Farsça bir sözcük olup¹ sevmek, sevgili ve yar olmak anlamlarında kullanılmaktadır.² Kur’ân’da bu kelimenin karşılığı olarak kabul edilen “*veli*” sözcüğü ise; idare eden, yardım eden, koruyan ve başlaştlayan anlamlarının yanında dost anlamına da gelmektedir.³ “*Evlîyâ*” kelimesi, veyahut bu sözcüğün tekili olan “*veli*” sözcüğü dost, arkadaşı, sırdaş, müttelik, sultan, vali, idareci, sahip ve yardımcı gibi pek çok anlam örgüsüne sahiptir.⁴ Kur’ân-ı Kerim’de de geçen *veli* ya da *evliyâ* kavramları sadece politik ittifakları kapsamaz,⁵ aynı zamanda muhatapla girilebilecek pozitif ilişkileri de kapsar. Bu ilişkiler hakikati inkar edenler ile ahlâkî dayanışma şeklinde olabileceği gibi,⁶ müminin Yaratan’la kuracağı samimi ilişki şeklinde de olur. Bu noktada yardımcı, koruyucu ve başlaştlayıcı anlamında kulun en yakın dostu Yüce Allah’tır.⁷

Hoşgörü kavramı ise, hakkında çok şey söylenmekle birlikte şu şekilde tanımlanabilir: Hoşgörü; ‘İnsan hakları çerçevesinde hiçbir dil, cins, inanç, anlayış, sınıf ve etnik ayrımcılık gözetmeksizin tüm insanları doğuştan beraberlerinde getirdikleri özellikleriyle kabul etme, onlara bu kendilerine özgü nitelikleri konusunda yapacakları düşünsel veya işlevsel durumlarda herhangi bir engel çıkarmayıp, tabîi halleriyle baş başa bırakmak demektir.⁸

Müşterek yönleri olmakla birlikte hoşgörü ve dostluk kavramları, birbirinden tamamen bağımsız alanlara hitap eden kavramlardır. Hoşgörlü olmak, dost olmak demek değildir. Yani hoşgörlü olan biri aynı zamanda dost olmayabilir. Zira dostluk; spesifik, çok daha içten ve gönülden ilişkiler

¹ İbrahim Olgun- Cemşit Draşan, “*Dost*”md., **Farsça-Türkçe Sözlük**, Ankara 1966, s.161.

² Mustafa Çağrıci, “*Dostluk*”md., **DİA**, İstanbul 1994, IX, 511.

³ Çağrıci, “*Dostluk*”md., **DİA**, İstanbul 1994, IX, 511; Ateş, **Kur’ân Ansiklopedisi**, KURAM, I-..., İstanbul, ts.V, 280.

⁴ Bkz., Remzi Kaya, **Kur’ân’da Dostluk İlişkileri**, İstanbul 2000, s.28.

⁵ Bkz., Âl-i İmrân, 3 / 28. Bu ayette *evliyâ* kavramı, müminleri bırakıp kâfirlerle ittifak yapmak anlamında kullanılmıştır. Bkz., Esed, I, 93, 171. Hangi durumlarda gayr-i müslimlerin dost edilip edilemeyeceği konusunda bkz., Râzî, VIII, 10-11.

⁶ Bkz., Nisâ, 4 / 139. Krş., Yazır, III, 1712; Esed, I, 171.

⁷ Bkz., Bakara, 2 / 257; Âl-i İmrân, 3 / 68; Câsiye, 45 / 19.

⁸ Bkz., Ömer Aslan, **Kurân ve Hoşgörü**, Ankara 2005, s.36.

çağrıştırmaktadır.⁹ Fakat hoşgörü için aynı şeyler şart değildir. Bununla birlikte dostluk olgusunda zımnen bir hoşgörü anlayışı bulmak mümkündür.¹⁰ Zira başlangıç itibariyle dostluğun oluşmasında hoşgörü vardır. Hoşgörü olmadan dostluğun tesis edilmesi söz konusu olamaz. Bu sebeple, dostluğun oluşabilmesi için hoşgörünün bir ön koşul olduğu söylenebilir.

Bu bilgilere bağlı olarak asıl üzerinde durulmak istenen husus; gayr-i müslimlerle dostluk kurup kurmama meselesinde hoşgörünün rolü ve yerinin ne olduğudur? Zira asıl amacı, insanlar arası sevgi ve muhabbeti dolayısıyla dostluk bağlarını tesis etmek olan Kur'ân, zaman zaman birilerinin dost ve sırdaş edilemeyeceğini haber vermektedir: “Ey iman edenler! Sizden (kendinizden) olmayanları sırdaş edinmeyin (onlarla içli dışlı olmayın). Onlar size kötülük yapmak için ellerinden gelen hiçbir çabayı esirgemezler ve sizi sıkıntıda görmekten hoşlanırlar. Şiddetli öfke(leri) ağızlarından taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri ise daha da büyüktür (kötüdür). Eğer aklınızı kullanırsanız Biz (bununla ilgili) işaretleri sizin için (işte böylesine) anlaşılır ve açık kıldık.”¹¹ Bu ayet hoşlanmamak, kin gütmek, nefret etmek ve zarar vermek gibi düşmanlık içeren davranışlar sergileyenlerin kesinlikle dost edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Bahsi geçen ayetin metninde yer alan *bitaneh* kelimesi; kişinin içli dışlı olup kendisine yaklaştırdığı ve sırdaş edindiği kişi anlamındadır.¹² Sırdaş edilmemesi gerekenlerin kimler olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Bir kısım alimler, bunların Yahudiler olduğunu söylerken, bazıları bunların münafıklar, diğer bir kısmı da kâfirler olduğunu belirtmektedirler.¹³ Bu kişilerin kimlikleri konusunda değişik görüşler olmakla birlikte Allah, “...sizden olmayan(ları)... ..eğer aklınızı çalıştırırsanız bunların kimler olduğunu size açıkladık,” mealindeki ilgili ayet kapsamında bunların; Müslümanlardan hoşlanmayan, onlara kin güdüp nefret eden, zarar vermeye çalışan, başlarına gelebilecek bir musibete sevinen kısacası onlara karşı gizli

⁹ Krş., Mustafa Çağrıncı, “Dostluk”md., *DİA*, IX, 511; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, V, 280; Remzi Kaya, *Kur'ân'da Dostluk İlişkileri*, İstanbul 2000, s.28.

¹⁰ Krş., Kaya, age., s.246.

¹¹ Âl-i İmrân, 3 / 118.

¹² Bkz., Râzî, VIII, 172.

¹³ Bilgi için bkz., Râzî, VIII, 172.

ya da açık düşmanlık yapan kimseler olduğunu ifade etmektedir. Böylesi durumlarda **veli/dost** kavramının, bizim geleneksel anlamda kullandığımız dost ve arkadaş anlamından ziyade siyasî ve idarî anlamda sırdaş, müttefik, idareci ve muhafız gibi anlamlara daha yakın olduğuna işaret edilmektedir. Anlam itibariyle bunlardan hangisi olursa olsun Kur'ân'ın; *dost edinmeyin!* şeklindeki emirleriyle düşmanlar kastedilmektedir.¹⁴

Konuya hoşgörü açısından da yaklaşılacak olunursa, kin, nefret ve düşmanlık gibi tavırlardan hiçbirinin hoşgörü alanına/sahasına giremeyeceğini ve dolayısıyla hoşgörü çerçevesinde de ele alınamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü burada çok açık ve şiddetli bir düşmanlık vardır. Dolayısıyla düşmanlığın olduğu yerde hoşgörüye yer yoktur. Fakat, böylesi olumsuz ve zararlı duyguların taşınmadığı durumlarda, karşı taraf her ne kadar dost olmasa da, hoş görülebilmelidir.

Bir arada, birlikte toplumsal yaşam kurallarını hiçe sayarak baltalayan bu hareketlerin hiçbir millet tarafından kabulü mümkün değildir. Buna rağmen adı geçen ayeti takip eden diğer ayet, ***siz onları seversiniz ama onlar, sizi sevmezler!*** ifadesiyle, bu olumsuz şartlara rağmen yine de Müslümanların içtenlik taşıyan duygularını ortaya koymaktadır. Bu ayetler, kimlik belirtmeden bu hareketleri sergileyen insanların asla dost ve sırdaş olamayacağını belirtmektedirler. Yani bunlar bir müşrik, münafık ve kâfir olabileceği gibi; bir Yahûdi, Hıristiyan ya da başka herhangi bir dine mensup da olabilirler. Bu sebeple herhangi birinin dost edilip edilmemesi hususunda aranması gereken asıl unsur, kimlikten ziyade davranış biçimleridir.

Konuya ışık tutan diğer ayetlere de bakılacak olunursa Kurân, her ne kadar kimlerin dost edinilemeyeceği konusunda kâfir,¹⁵ Yahûdi ve Hıristiyan¹⁶ gibi insanların inanç kimliğini ortaya koyan sözcüklere yer vermiş olsa da, aslında onların inançlarından ziyade bu kimliği taşıyarak gizli ve açık düşmanlık yapanları kastetmektedir. Dolayısıyla dost edilmemesi gereken insanlar inançlarından ziyade, ortaya koymuş oldukları tavırlara göre değerlendirilmelidirler. Aksi taktirde hiçbir Müslümanın, gayri müslimlerden hiçbir dost ve arkadaşının olması mümkün olamaz. Halbuki

¹⁴ Kaya, age., s.246.

¹⁵ Âl-i İmrân, 3 / 28.

¹⁶ Mâide, 5 / 51.

bu durum evrensel bir dünya dini olan¹⁷ İslam Dininin ilkeleriyle çelişir. Bu açıdan Kur'an'ın yasaklamış olduğu dostluk, eş, dost, arkadaş şeklindeki bir tavır değil, düşmanlık duygusu taşıyan hususlardır. Buna göre Kur'an'ın hoş görmeyip dost edinilemeyeceğini belirttiği insanların şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

- *Sadakatsiz, emniyetsiz ve kendisine güven duyulamayan insan ya da topluluklar,*

- *Müslümanların dinlerinden dönmelerini ve döndükten sonra da kendileri gibi olmalarını isteyenler,*

- *Müslümanlara karşı kin ve düşmanlık besleyenler.*¹⁸

- *Sizden olmayan kişiler, yani Müslüman olmayanlar, (Müslüman olmayan herkes değil; Müslümanlara düşmanlık yapanlar.)*¹⁹

- *Size (Müslümanlara) karşı her türlü kötülüğü yapma gayretinde olanlar,*

- *Güçleri olmadığında doğrudan size kötülük yapamayan ama, başınıza gelebilecek bir musibet ve kötülükten zevk duyanlar,*

- *Size karşı resmen baskı ve şiddetlerini izhar edenler,*

- *Yaptıklarıyla yetinmeyip kalplerinde daha kötü planlar tasarlayanlar.*

- *Sizinle karşılaştıklarında, biz (de sizin inandığınız gibi) inanıyoruz! derler ama, kendi başlarına kaldıklarında size karşı olan öfkelerinden dolayı parmaklarını ısırırlar (İki yüzlü münafık tipler);*²⁰

- *Benim de sizin de düşmanınız olanlar (Allah'a da size de düşmanlık yapanlar),*

- *Sizi ve Allah'ın Elçisini yurtlarından kovanlar.*²¹

Bu ve benzeri hususlara işaret eden başka ayetlere de burada yer vermek mümkündür. Fakat genel hatlarıyla Kur'an'ın dost, arkadaş, sırdaş ve müttelik olarak kabul etmediği şahıs ve milletlerin, kimlikten ziyade kin, nefret ve düşmanlık duygusu taşıyan insanlar olduğu müşahade edilmektedir. Buna göre Kur'an'ın diğer din mensuplarıyla dostluk ilişkileri hakkında şunlar söylenebilir:

¹⁷ Bkz., Hüseyin Batuhan, **Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişimi**, İstanbul 1959, s.61.

¹⁸ Bu hususlar için bkz., Nisâ, 4 / 88, 89.

¹⁹ Bkz., Ateş, **Kur'an Ansiklopedisi**, V, s.283.

²⁰ Bu hususlar için bkz., Âl-i İmrân, 3 / 118-119.

²¹ Mümtehine, 60 / 1.

a. Ehl-i Kitapla (Yahudi ve Hıristiyanlarla) Dostluk

Kur'ân'da gayr-i müslim unsurlarla dostluk kurulmamasına dair ayetler mevcuttur. Dostluk kurulmaması istenen kişi ya da topluluklar, kimlik olarak verilmiş olsa da yukarıda saydığımız sebepler, bunların hepsinde aynıdır. **“Ey iman edenler! Yahûdi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar yalnızca birbirlerinin dostlarıdır. Hanginiz onları dost edinirse kesinlikle onlardan olur. Şüphesiz ki Allah, zalimlere doğru yolu göstermez.”**²² Bu ve benzeri ayetler belki bir an bu anlayışın, Kur'ân'ın evrensel hoşgörü anlayışıyla bağdaşmadığını akla getirebilir. Fakat yukarıdaki ayetler bağlamında ve Kur'ân bütünlüğünde ayeti değerlendirilecek olunursa, burada zikredilen Yahudi ve Hıristiyanların, tüm Yahudi ve Hıristiyanlar değil, bunlardan Müslümanlara düşmanlık yapanların olduğu müşahede edilir. Yoksa hiçbir düşmanlığın olmadığı tabii bir ortamda onlarla dostluk kurmak yasaklanmamıştır.²³ Düşman olarak görülen gayr-i müslimlerle Müslümanlar arasında bir ülfet ve muhabbetin oluşabileceğini ve onlara dokunmayan, rahatsız etmeyen, hak ve hukuklarına tecavüz etmeyen gayr-i müslimlerle çok rahat bir diyalog ve iletişimin kurulabileceğini ifade edebiliriz.²⁴

Onları dost edinmeyiniz! emri, onlardan yardım dilenmek, yordaklık etmek, mühim işlerin başına getirmek, idareci olarak tayin etmek şeklinde yorumlanmıştır.²⁵ Bu yönüyle ayetlerde yer alan *evliyâ-velî* sözcükleri geleneksel anlamda arkadaşlık manasında kullanılan dostluk şeklinden ziyade, amir, idareci ve önder anlamında değerlendirilmiştir. Zira, olaya Kur'ân bütünlüğü içerisinde baktığımızda, tabii haliyle insan olarak hiçbir Yahûdi ya da Hıristiyan'la arkadaşlık kurulamayacağı anlamında bir beyana rastlamak söz konusu değildir. Nitekim burada dost edilmemesi gerekenlerin, tüm Yahûdi ve Hıristiyanlar olmayıp birbirlerine destek vererek Müslümanlara karşı kendi aralarında ittifak yapan düşman konumundaki Yahûdi ve Hıristiyanlar olduğu ifade edilmektedir.²⁶ Bu

²² Mâide, 5 / 51.

²³ Bkz., Yazır, III, 1712.

²⁴ Mümtehine, 60 / 7-9.

²⁵ Bkz., Râzî, XII, 15; Yazır, III, 1711.

²⁶ Bkz., Ateş, **Kur'ân Ansiklopedisi**, V, 283.

ayetler; baskı, zulüm ve savaş gibi olağanüstü hallerde kurulabilecek bir dostluğu yasaklamaktadırlar.

Birliktelik, bir arada yaşama, onlarla diyalog kurma gibi hususlarda kesinlikle bir yasaklama ve sınırlandırmaya gidilmemiştir. Mekke döneminde iken Müslümanların, gördükleri işkence ve zulüm karşısında daha fazla dayanamayışlarını gören Hz. Peygamber, istemeleri halinde onların Habeşistan'a hicret edebileceklerini beyan etmiştir. Habeşistan hükümdarı ise Necâşî adında bir Hıristiyandı.²⁷ Müslümanlar diğer din mensuplarına karşı Hıristiyanları tercih etmişlerdi. Nitekim Hıristiyan Bizans'la Mecûsî İranlılar arasında geçen savaşlarda Kalben Hıristiyanların yanında olmuşlardır. Onların yenilgilerine üzölmüş ve galibiyetlerine sevinmişlerdir.²⁸

Büyük hicretle başlayan Medine döneminde de Müslümanlar, birliktelik ve bir arada yaşayabilmenin en güzel örneğini göstermişlerdir. Medine'de Arap olan Evs ve Hazrec Kbileleri yanında Benû Kaynuka, Benû Nadir ve Benû Kurayza adlarında üç Yahûdi kabilesi bulunmaktaydı. Çok az da olsa aslı Arap olan Hıristiyanların var olduğu da belirtilmektedir.²⁹ Bu noktadan hareketle İslam'ın ilk siyasal yapılanmasının Ehli kitapla oluşturulan ittifakla başlamıştır. Dolayısıyla düşmanlık içermeyecek bir yaklaşım olduğu sürece onlarla siyasî bir ittifak dahil her türlü birlikteliğin olabileceğini ifade edebiliriz

b. Kâfirlerle Dostluk

Ehli kitaptan ziyade kâfir ve münafıklarla oluşturulabilecek bir dostluk şekli de Müslümanlar için apayrı bir problemdir. Zira Kur'ân, "**Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler,**³⁰" buyurmaktadır. Ayetin bu kısmı, müminler için şimdi ya da gelecek zamanda zararı

²⁷ Bkz., İbn Hişam, s.209.

²⁸ Bkz., Râzî, XXVI, 85; Daha geniş bilgi için bkz., Ahmet Güç, "*Hz. Peygamber Döneminde Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri*", **2000 Yılında Hıristiyanlık Sempozyumu**, (9-10 Haziran), Ankara 2001. s.1-13.

²⁹ Bkz., Muhammed Hmidullah, **İslam Peygamberi**, çev: Salih Tuğ, İstanbul tsz., s.183-185.

³⁰ Âl-i İmrân, 3 / 28.

dokunabilecek kâfirlerin dost edinilemeyeceği şeklinde yorumlanmıştır.³¹ Ayrıca, *dost etmeme* konusunda bir kayıt daha vardır ki o da; müminin, diğer bir mümini bırakarak ve hatta onun aleyhine ya da zararına olabilecek bir şekilde kâfirle dostluk kurmasıdır. Bir Müslüman bir kâfirle ancak: ya onun küfrüne razı olarak, yahut dünyevi meselelerde kâfirle güzel ilişkilerde bulunmak veyahut da bu iki şekil arasında orta bir durumda dostluk kurabilir. Bunlardan birincisi yasak, üçüncüsü yasak olmamakla birlikte mekruh/nahoş ve ikincisi ise tamamen meşru sayılmıştır.³² Yani konjonktüre göre imansız biriyle de iletişim kurmanın herhangi bir sakıncası olmamalıdır.

Dikkat edilirse ayette kâfirlerin dost edinilmemesi; düşmanlık yapmak ve müminleri bırakmak, ya da saf dışı yapmak ilkelerine bağlanmıştır. Hiçbir düşmanlığı olmayıp sadece inkar anlamında kâfirlerle dost olunamayacağını ifade eden ayet yoktur. Müslümanlar, kendilerine karşı kin, nefret ve düşmanlık duygusu taşımayan insanlarla, hangi kimlikleri taşırlarsa taşınsınlar, güven duyabilecekleri ve güvenilir kişilerle birliktelik oluşturup arkadaşlık anlamında dost olabilirler. **“(Ey müminler!) Allah, inancınızdan dolayı sizinle savaşmayan, sizi yurtlarınızdan çıkarmayan insanlara karşı nezaketle ve adaletle davranmanızı yasaklamaz.”**³³ Bu ayet de onlarla samimi ilişkilerin kurulabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, **“Olur ki Allah sizinle düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir.”**³⁴ şeklindeki ayet de aradaki dostluk engelinin sadece düşmanlığa bağlı olduğuna işaret etmektedir. Zira bu ayet; arada düşmanlık bile olsa bunun sürekli olmayıp zamanla sona erebileceğini ve dolayısıyla düşmanlık ortadan kalkınca dostluk ortamının tesis edilebileceğini göstermektedir.³⁵

Başka bir ayette de; **“Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin kendileridir.”**³⁶ buyurulmaktadır. Yakın akraba eş ve dosta büyük önem veren Kur’ân’ın,

³¹ Yazır, II, 1072.

³² Bkz. Râzî, VIII, 10.

³³ Mümtetine, 60 / 8.

³⁴ Mümtetine, 60 / 7.

³⁵ Krş., Yazır, VII, 4903.

³⁶ Tevbe, 9 / 23.

aile üyeleriyle birliktelik anlamında bir dostluğun kurulmaması yönündeki talebi, ilk bakışta bir çelişkinin varlığını çağrıştırmaktadır. Fakat dikkat edilirse ayet, anne-baba, kardeş ve akraba ile insani ilişkilerin kesilmesi konusunda bir beyanda bulunmamaktadır. Ayetin dikkate aldığı konu dostluk olayıdır ve dostluk kurulması gereken insanların niteliğidir. İbn Abbas (ra) bu konuda şöyle der: Bu ifadede; ‘*baba ve kardeşlerinin şirkine rıza göstererek onları dost edinen onlar gibi müşrik olur*’ anlamı kastedilmiştir. Zira küfre rıza küfrü gerektirir.³⁷ Ayrıca böyle bir yasaklama; bir kâfiri işinde çalıştırmaya, onun borcunu ödemeye mani olmadığı gibi, kişinin dünyada iken böyle bir anne-baba, kardeş ve akrabalarına iyilik yapmasına da mani değildir.³⁸

Ayetlerin ışığı altında kâfirlerle dostluk meselesinin de, ehli kitapla oluşabilecek dostlukla aynı niteliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira ayetlerde yasaklanan dostluk, diyalog ve ikili ilişkiler anlamında değil, tamamen siyasî bir içeriğe sahiptir.

c. Münafıklarla Dostluk

Kur'ân-ı Kerim'de, iki yüzlü yani münafık insanlarla dostluğun yasaklanması da yine aynı nedenlere bağlanmıştır. Bu hususa işaret eden bir ayet mealen şöyledir: **“Onlar, kendilerinin inkar ettiği gibi, sizin de hakikati inkar etmenizi isterlerdi ki, siz de onlar gibi olasınız. O halde, Allah rızası için zulüm ve kötülük diyarını terk edinceye kadar onları kendinize dost edinmeyin. Şayet (açık bir) düşmanlığa yönelirlerse, onları nerede bulursanız yakalayın ve öldürün. Onlardan hiçbirini ne dost ne de hâmi edinin.”**³⁹ Bir önceki ayet bağlamında bu ayetin, Mekke ya da Medine dönemi münafıkları hakkında indiği şeklinde muhtelif görüşler vardır.⁴⁰ Ayetlerin tarihsel yönü ne olursa olsun,⁴¹ burada konu edilen insan tipinin kimliği bellidir. Bu, Allah'ın mesajının doğruluğunu sözde kabul eden ama, yinede doğru ile yanlış arasında dürüstçe bir tercihe yanaşmayan,

³⁷ Bkz. Râzî, XVI, 16.

³⁸ Bkz., Kadı Ebubekir İbn A'râbî, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, thk: Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrût 1408/1988, II, 462.

³⁹ Nisâ, 4 / 89.

⁴⁰ Bkz., Taberî, IV, 196; Râzî, X, 174; Esed, I, 158.

⁴¹ Nisâ 88 ve 89. ayetlerin arkaplanı için bkz., Tefhim, I, 387-388.

sadakatsiz, güven duyulamayan ve kafirlerle işbirliği içinde olup Müslümanlara karşı düşmanlık yapan münafiktir.⁴²

SONUÇ

Netice itibariyle kimlik ve inancı ne olursa olsun, ayetlerde yer alan *...onları dost edinmeyin!* emri, kin, nefret öfke ve düşmanlık duygusu taşıyan herkesi kapsamaktadır. Bu duygu ve düşünceler, kesinlikle hoş görülemeyeceği gibi bunları taşıyan insanlarla dostluk da kurulamaz. Bu durum Kur'ân'ın emri olduğu gibi, aynı zamanda insan fitratının da bir gereğidir. Hiçbir insanın aynı anda hem dost hem de düşman olduğu görülmemiştir. Zaten semantik olarak da kavramların yapısı buna müsait değildir. Zira düşmanlığın olduğu yerde dostluk, dostluğun olduğu yerde ise düşmanlık olmaz.

Kur'ân, diyalog kurma, dost ve arkadaş edinme hususunda insanların din, inanç, anlayış ve düşüncelerinden ziyade onların sergiledikleri tavırları dikkate almaktadır. Ona göre kim ve ne olursa olsun kin, nefret ve düşmanlık duygusu taşımak, dost olmayı engelleyen faktörler arasında yer almaktadır. Evrensel anlamda da bu durum aynıdır. Hiçbir düşmanlık hoş görülemez ve hiçbir düşman da dost kabul edilmez. Öte yandan kin, nefret ve düşmanlık göstermeyen her insanın dost, müttefik ve sırdaş olma zorunluluğu olmamakla birlikte, bunların hoş görülmesi esastır.

⁴² Bkz., Nisâ, 4 / 88.

ÖZET

Toplumsal yaşam kurallarını hiçe sayarak birlik ve beraberlik içerisinde olmayı engelleyen hareketler hiçbir millet tarafından kabul edilmemiştir. Kin, nefret, öfke ve düşmanlık duyguları kesinlikle hoş görülemeyeceği gibi bunları taşıyan insanlarla dostluk kurmak da mümkün değildir. Zira hiçbir insanın aynı anda hem dost hem de düşman olduğu görülmemiştir. İnsan fitratının bir gereği olan bu duruma karşı Kur'ân'ın tavrı da aynıdır. Kur'ân, diyalog kurma, dost ve arkadaş edinme hususunda insanların din, inanç, anlayış ve düşüncelerinden ziyade onların sergiledikleri tavırları dikkate almaktadır. Ona göre kim ve ne olursa olsun kin, nefret ve düşmanlık duygusu taşıyan her şey, dost olmayı engelleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte negatif duygular taşımayan her insanla dost olma mecburiyeti bulunmadığı halde, bunların hoş görülmesi esastır.

RESUME

No nation accept behaviors resists unity disregarding social life rules. Its impossible to connive rancor, hate, anger and enmity and make friends who carry such as feelings. Because nobody can be friend and enemy at the same time. Quran also encorages this features of human being. Quran considers behaviors of people in establish dialogue rather than their religion, belief, mentality and mind. According to Quran rancor, hate and enmity puts a stay on make friends to others. For all that in spite of there is not obligation to make friends every one carry negative feelings, its basis to connive this peoples.